

Zwrot korzyści majątkowej uzyskanej z przestępstwa skarbowego innej osoby w k.k.s.

ANNA CZWOJDA

Katedra Prawa Karnego Materialnego
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii
Uniwersytet Wrocławski

Kodeks karny skarbowy, analogicznie do regulacji wskazanej w art. 52 k.k., wprowadza w art. 24 § 5 k.k.s. instytucję obowiązku zwrotu korzyści majątkowej uzyskanej z przestępstwa skarbowego innej osoby. Regulacja ta stanowi wynik tendencji ustawodawcy karnoskarbowego do przesuwania odpowiedzialności prawnej z form sprawczych do niesprawczych, łącznie z odpowiedzialnością posiłkową, nieznaną kodeksowi karnemu. Jej istota sprowadza się do kwalifikowania, w całości lub w części, odpowiedzialności innej osoby za karę grzywny wymierzoną sprawcy przestępstwa skarbowego lub ściągnięcia jej równowartości pieniężnej przepadku przedmiotów. Do odpowiedzialności tej może być pociągnięta osoba fizyczna, osoba prawna lub jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej, jeśli sprawcą czynu zabronionego jest zastępca tego podmiotu prowadzący jego sprawy, jako pełnomocnik, zarządca, pracownik lub działający w jakimkolwiek innym charakterze, a zastępowany podmiot odniósł albo mógł odnieść z popełnionego przestępstwa skarbowego jakąkolwiek korzyść majątkową. Zasadnicza różnica pomiędzy odpowiedzialnością posiłkową a obowiązkiem zwrotu polega na tym, że obowiązek nakładany jest wtedy, gdy podmiot rzeczy-

wiecie taką korzyść majątkową uzyskał. Natomiast w przypadku odpowiedzialności posiłkowej wystarczy, że podmiot mógł uzyskać korzyść z przestępstwa skarbowego.

Zarówno na gruncie prawa karnego, jak i prawa karnego skarbowego nie rozstrzygnięto w sposób jednoznaczny charakter prawnego instytucji obowiązku zwrotu korzyści majątkowej. Kodeks karny skarbowy w katalogu środków karnych wskazanych w art. 22 k.k.s. nie wymienia obowiązku zwrotu korzyści majątkowej uzyskanej z przestępstwa skarbowego innej osoby. Na większą uwagę zasługuje kwestia jego charakteru. Z całą pewnością brak normatywny wskazania w art. 22 k.k.s. obowiązku zwrotu utrudnia określenie istoty tej instytucji, umożliwiając jednocześnie jej klasyfikowanie jako odmianę czy też ekwiwalent przepadku, który bez wątpienia stanowi środek karny. Tym samym powstaje problem, w jaki sposób kwalifikować zwrot korzyści majątkowej uzyskanej z przestępstwa skarbowego innej osoby, czy jako samodziśny środek karny, czy też jako szczególny rodzaj szeroko rozumianego przepadku przedmiotów. Na podstawie wykładni systemowej należałoby zaliczać go do środków karnych. Przesądza o tym treść omawianej instytucji. Zgodnie, bowiem z art. 24 § 5 k.k.s. niezależnie od nałożenia odpowiedzialności posiłkowej sąd zobowiązuje podmiot, który uzyskał korzyść majątkową, do jej zwrotu w całości albo w części na rzecz Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego. Uwypuklić należy, że wskazana regulacja wprost rozgranicza instytucję zwrotu od odpowiedzialności posiłkowej, niemniej jednak wykazuje z nią wiele cech wspólnych. Zakres podmiotowy obu instytucji, a także sam fakt znamienia korzyści majątkowej stanowi element wspólny obu regulacji. Niejednokrotnie podkreślano w piśmiennictwie, że zobowiązanie do zwrotu korzyści majątkowej jest również zbliżone do przepadku korzyści pochodzących z przestępstwa¹. W doktrynie nie zabrakło jednak głosów przeciwnych. Zdaniem R.A. Stefańskiego zwrot korzyści majątkowej nie dotyczy sfery majątkowej sprawcy czynu zabronionego, lecz osoby trzeciej. Tym samym, jego zdaniem, nie mieści się w katalogu środków karnych, nie stanowi bowiem reakcji na przestępstwo skarbowe, wymierzonej

¹ J. Michalski, *Komentarz do kodeksu karnego skarbowego. Tytuł I. Przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe*, Warszawa 2000, s. 61.

przeciwko sprawcy czynu. Nadto autor ten wskazuje, że sąd, orzekając o zwrocie, nie kwalifikuje odpowiedzialności podmiotu zobowiązanego do zwrotu, ale wprowadza odpowiedzialność majątkową z tytułu czynu zabronionego popełnionego przez inną osobę. W ten sposób konstytuuje odpowiedzialność pozostającą w związku z przestępstwem, ale nie odpowiedzialność za przestępstwo karne skarbowe, która pozostaje odpowiedzialnością ponoszoną w związku z cudzym czynem. Zwrot korzyści majątkowej traktować należy jako odrębny od przypadku przedmiotów środków karny. Przemawia za tym fakt uregulowania go w osobnym artykule aniżeli przypadek przedmiotów. Jego głównym celem jest naprawienie wyrządzonej szkody i odebranie wszelkich korzyści, które sprawca przestępstwa skarbowego osiągnął. Z całą pewnością obowiązek zwrotu korzyści majątkowej nie może być klasyfikowany jako środek karny *sensu stricto*, ponieważ nie został wymieniony w katalogu środków karych w art. 22 k.k.s. W literaturze wskazano jednak, że kwalifikować go należy jako środek karny *sui generis*².

Materialnoprawne przesłanki stosowania instytucji z art. 24 § 5 k.k.s. przesądzają o jej karnoskarbowym charakterze. Zgodnie z art. 24 § 5 k.k.s. podmiot, na który nakłada się obowiązek zwrotu korzyści majątkowej, to zarówno osoba, która może być pociągnięta do odpowiedzialności posiłkowej, jak i podmiot, który odpowiedzialności tej ponosić nie będzie. Zobowiązana do zwrotu korzyści majątkowej może być osoba fizyczna, osoba prawna, jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej, o ile łączy ją ze sprawcą czynu zabronionego określony stosunek prawny. Relacja między podmiotem obowiązany do zwrotu a sprawcą czynu karnoskarbowego może polegać m.in. na zastępowaniu podmiotu przez sprawcę, zarządzaniu podmiotem czy też działaniu w jego imieniu w jakimkolwiek charakterze. Podkreślić należy, że podmiot obowiązany do zwrotu korzyści majątkowej musi osiągnąć rzeczywście korzyść majątkową. Tym samym hipotetyczne bądź potencjalne jej osiągnięcie uniemożliwia wykorzystanie omawianej instytucji.

Ustawodawca w art. 24 § 5 k.k.s. nie klasyfikuje podmiotów obowiązanych do zwrotu, jak ma to miejsce w art. 24 § 1 k.k.s. Niemniej

² R.A. Stefański, *Zwrot korzyści majątkowej uzyskanej z przestępstwa skarbowego innej osoby w kodeksie karnym skarbowym*, PiP 2001, z. 1, Warszawa, s. 38–49.

jednak w piśmiennictwie wskazuje się, że niejednokrotnie będą to podmioty tożsame. Dlatego zważyć należy, że korzyść majątkowa z przestępstwa karnoskarbowego musi zostać osiągnięta przez zastępcę czy też pełnomocnika. Przez pojęcie zastępcy rozumieć należy osobę, która działa w imieniu lub interesie podmiotu obowiązanego do zwrotu. Natomiast osoba działająca w imieniu podmiotu to osoba upoważniona do podejmowania czynności w jej imieniu. Wskazać należy, że zakres umocowania wynikać może zarówno z przedstawicielstwa ustawowego, co ma miejsce w przypadku stosunków zachodzących między rodzicami, a ich małoletnimi dziećmi, jak i z pełnomocnictwa umownego, decyzji organu administracji publicznej, w tym także czynności faktycznej. Natomiast działaniem w interesie innej osoby jest zespół zachowań, które polegają na podejmowaniu określonych czynności przez sprawcę we własnym imieniu, jednakże takich, których skutki — określoną korzyść majątkową — uzyskała osoba trzecia. Ustawodawca karnoskarbowy wskazuje, jako taką osobę, zarówno pełnomocnika, pracownika, jak i zarządcę. Katalog ten ma charakter przykładowy, na co wyraźnie wskazuje użyty w omawianym przepisie zwrot „działający w jakimkolwiek charakterze”, co przesądza o szerokim zakresie podmiotowym instytucji z art. 24 § 5 k.k.s.

Pełnomocnik natomiast to osoba, która została umocowana na podstawie złożonego oświadczenia woli mocodawcy do składania w jego imieniu oświadczeń woli, wywołujących skutki prawne bezpośrednio dla reprezentowanego. Zgodnie z regulacją cywilną udzielenie pełnomocnictwa, jako jednostronna czynność prawna, może być dokonane zarówno jako czynność wyraźna, jak i *per facta concludentia*. Na gruncie omawianej instytucji pojęcie pełnomocnika kwalifikować należy szeroko, ponieważ obejmuje ono również substytucję. Zarządca natomiast to osoba kierująca lub rządząca określoną dziedziną. Pod tym pojęciem klasyfikować również należy zarządców ustanowionych przez sąd, m.in. syndyka czy też nadzorcę tymczasowego, bez względu na to, czy jest to osoba trzecia, czy też jeden ze współwłaścicieli występujących w strukturze podmiotu. Zakres ten ma ogromne znaczenie, ponieważ zarządca nie jest przedstawicielem współwłaścicieli, działając we własnym imieniu, co pozwala rozłożyć ciężar zawinienia sprawcy czynu i poddać go stosownej analizie. Ustawodawca karnoskarbowy, co już wskazano, nie wprowadza zamkniętego katalogu zakresu podmiotowego zwrotu korzyści. Niemniej

jednak zważyć należy, że dzięki temu rozszerza go i dowodzi, że bez znaczenia pozostaje, z jakiej pozycji i w jakim charakterze osoba trzecia działa czy też w jakim stosunku pozostawała z podmiotem, który korzyść majątkową w wyniku popełnienia przestępstwa karnoskarbowego uzyskał, ponieważ konstytutywnym elementem jej odpowiedzialności jest to, by swoim działaniem przysporzyła podmiotowi korzyści majątkowej. W tym zakresie instytucja obowiązku zwrotu korzyści majątkowej odpowiada regulacji z art. 52 k.k., który analogicznie wprowadza szeroki krąg podmiotów. Zwrot korzyści majątkowej następuje na rzecz Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, które zostają wskazane jako beneficjariusze. Warto zwrócić uwagę, że kodeks karny nie wprowadza zwrotu korzyści majątkowej na rzecz jednostek samorządu terytorialnego, wskazanych w kodeksie karnym skarbowym. Powyższe wynika z tego, że te ostatnie stanowią organy administracji podatkowej, wobec tego są uprawnione do pobierania bezprawnie uzyskanej korzyści przez podmiot, który został obowiązany do zwrotu.

Kolejną przesłanką stosowania instytucji z art. 24 § 5 k.k.s. jest wymóg, aby korzyść majątkowa uzyskana w wyniku popełnienia czynu zabronionego nie podlegała zwrotowi innemu podmiotowi, albowiem Skarb Państwa oraz jednostki samorządu terytorialnego są podmiotami uprawnionymi do uzyskania korzyści bezprawnie posiadanych przez podmiot obowiązany do zwrotu. Warto wskazać, że nałożenie obowiązku zwrotu nie zostało uzależnione od istnienia jakiejkolwiek szkody majątkowej czy też jej wysokości. Wynika to z faktu, że materialne uzasadnienie obowiązku, o którym mowa w art. 24 § 5 k.k.s., tkwi w samej uzyskanej korzyści majątkowej, a nie w wystąpieniu szkody. Tym samym sąd w trakcie ustalanie rozmiarów osiągniętej korzyści nie bada ewentualnej szkody.

Na gruncie kodeksu karnego skarbowego, analogicznie do regulacji kodeksu karnego, ustawodawca nie zdefiniował pojęcia korzyści majątkowej w sposób niebudzący żadnych wątpliwości. Zgodnie z art. 53 § 13 k.k.s. korzyść majątkową stanowi korzyść zarówno dla siebie, jak i dla kogoś innego. Na kanwie art. 24 § k.k.s. nałożenie obowiązku zwrotu korzyści majątkowej nie zależy od bezpośredniości lub pośredniości jej pochodzenia z przestępstwa karnoskarbowego. Tym samym ustawodawca umożliwił organowi orzekającemu orzeczenie obowiązku zwrotu

zarówno przedmiotów uzyskanych z przestępstwa, jak i ich surogatów. W literaturze przedmiotu zwracano uwagę, że chodzi w tym wypadku nie tylko o to, co zostało zbyte, utracone lub uszkodzone, ale o jakiekolwiek przedmioty, które zostały uzyskane w zamian za korzyść lub jako jej naprawienie. Bez znaczenia pozostaje również świadomość podmiotu obowiązującego do zwrotu co do istoty pochodzenia korzyści, jej bezprawności³.

Na gruncie kodeksu karnego skarbowego nadal aktualne pozostają rozbieżności co do zakresu, w jakim orzec można obowiązek z art. 24 § 5 k.k.s. W oparciu o regulację kodeksu karnego wskazywano, że obowiązek zwrotu korzyści majątkowej można orzec w części, gdy pełne rozmiary uzyskanej korzyści są trudne do ustalenia⁴. Stanowisko to spotkało się ze słuszną krytyką. Niemniej jednak na gruncie kodeksu karnego skarbowego możliwość częściowego obowiązku zwrotu korzyści majątkowej również zyskała aprobatę. W doktrynie wskazano bowiem, że art. 24 § 5 k.k.s. stanowi o zwrocie korzyści majątkowej zarówno w całości, jak i w części. Zdaniem W. Daszkiewicza orzekanie obowiązku zwrotu korzyści majątkowej w części ma miejsce, gdy korzyść została, co prawda, uzyskana przez podmiot obowiązany do zwrotu, ale nie miał on świadomości jej uzyskania, czy też gdy jego sytuacja majątkowa bądź zarobkowa uniemożliwia orzeczenie obowiązku w całości⁵. Z całą pewnością na aprobatę nie zasługuje pogląd, zgodnie z którym częściowe orzeczenie obowiązku zwrotu korzyści majątkowej aktualizuje się w sytuacji, gdy nie ma możliwości ustalenia wysokości korzyści. Zważyć bowiem należy, że sąd ma obowiązek ustalić jej wielkość. Natomiast gdy pojawiają się w trakcie postępowania jakiekolwiek wątpliwości, winien je rozstrzygać zgodnie z zasadą *in dubio pro reo*, co niwelowałoby problem dookreślenia wielkości osiągniętej korzyści majątkowej.

Uwagę warto zwrócić na to, że w sytuacji, gdy korzyść majątkową w wyniku popełnienia przestępstwa karnoskarbowego odniosło kilka podmiotów, to obowiązek zwrotu korzyści orzeka się wobec każdego

³ R.A. Stefański, *op. cit.*, s. 42–43.

⁴ A. Marek, *Kodeks karny — komentarz*, Warszawa 1999, s. 149.

⁵ W. Daszkiewicz, *Zobowiązanie do zwrotu korzyści majątkowej uzyskanej wskutek przestępstwa popełnionego przez inną osobę*, [w:] *Nowa kodyfikacja karna. Krótkie komentarze*, nr 16, 1997, s. 165–170.

z nich stosowanie do osiągniętej korzyści. Z całą pewnością nie można podzielić poglądu, zgodnie z którym odpowiedzialność tych podmiotów ma charakter solidarny. Powyższe wynika z tego, że podstawą obowiązku zwrotu korzyści majątkowej jest pozbawienie danego podmiotu nie-należnej i sprzecznej z prawem korzyści. W związku z tym na zasadzie sprzężenia orzeczenie omawianego środka jest uzależnione od odniesienia korzyści przez konkretny podmiot, a nie wyłącznie potencjalna możliwość jej osiągnięcia. Nadto nie bez znaczenia pozostaje to, że w sytuacji, gdy kilka podmiotów uzyskało korzyść bądź weszło w jej posiadanie w wyniku wspólnego rozporządzenia, sąd jest obowiązany ustalić partycypację każdego z nich i orzec obowiązek stosunkowo, zgodnie z zasadami udziału w jej posiadaniu czy też osiągnięciu. Kodeks karny skarbowy nie przewiduje odpowiedzialności solidarnej w przypadku obowiązku zwrotu korzyści majątkowej. Niemniej jednak wprowadza ją w art. 24 § 4 k.k.s. Regulacja ta nie znajduje jednakże zastosowania do orzekania obowiązku zwrotu korzyści majątkowej.

Przechodząc do formalnoprawnych przesłanek stosowania omawianej instytucji, wskazać należy, że instytucja ta ma charakter wyłącznie wnioskowy. Warunkiem orzeczenia obowiązku zwrotu korzyści majątkowej jest bowiem złożenie przez uprawniony podmiot, na podstawie art. 333 § 4 k.p.k. i art. 416 k.p.k., wniosku. Regulacja ta znajduje odpowiednie zastosowanie do obowiązku zwrotu korzyści majątkowej uzyskanej z przestępstwa skarbowego na podstawie art. 125 § 5 k.k.s. Powołany artykuł wskazuje, że przez wyrażenie „prokurator” należy rozumieć także „finansowy organ postępowania przygotowawczego”. Wobec powyższego wskazać należy, że w sprawach o przestępstwa skarbowe prokurator lub finansowy organ dochodzenia może dołączyć do aktu oskarżenia uzasadniony wniosek o zobowiązanie podmiotu wskazanego w art. 24 § 5 k.k.s. do zwrotu na rzecz Skarbu Państwa lub jednostek samorządu terytorialnego uzyskanej korzyści majątkowej. Niemniej jednak należy zauważyć, że na podstawie art. 53 § 37 k.k.s. do finansowych organów dochodzenia zalicza się urząd skarbowy, inspektora kontroli skarbowej oraz urząd celny. Wyżej powołane organy finansowe nie wnoszą same aktu oskarżenia, czyni to bowiem prokurator, jednak są one uprawnione do złożenia wniosku dotyczącego zobowiązania do zwrotu korzyści majątkowej. Powyższe wynika z art. 125 § 5 k.k.s., ponieważ finansowo-

wy organ dochodzenia rozumiany jest jako prokurator i dlatego posiada kompetencje do złożenia przedmiotowego wniosku nawet wtedy, gdy nie wnosi aktu oskarżenia. Nadto zważyć należy, że to właśnie finansowy organ dochodzenia będzie posiadał stosowną wiedzę popartą z całą pewnością dokumentacją skarbowo-kontrolną odnośnie do uzyskania przez dany podmiot korzyści majątkowej i w tym zakresie jego kompetencja niewątpliwie ma pełniejszy charakter.

Warto podkreślić, że uprawnienia do składania wniosku w sprawie zwrotu korzyści majątkowej uzyskanej z przestępstwa karnoskarbowego innej osoby nie posiadają organy niefinansowe, wskazane w art. 53 § 38 k.k.s.⁶ Nie mają one kompetencji w samodzielnym składaniu aktu oskarżenia i wobec tego nie mogą być uprawnione do złożenia przedmiotowego wniosku. Tym samym, jeżeli zaktualizują się przesłanki złożenia wniosku, wówczas sporządza i składa go prokurator.

Wniosek dotyczący obowiązku zwrotu korzyści majątkowej uzyskanej z przestępstwa karnoskarbowego winien być sporządzony w formie pisemnej, o czym przesądza art. 199 § 1 k.p.k. w zw. z art. 113 § 1 k.k.s. Nadto wymaga on sporządzenia uzasadnienia oraz wskazania podmiotu, który jest obowiązany do zwrotu, łącznie z jego wysokością. Wniosek taki traktowany jest jako odrębne pismo procesowe, które jak wskazano, może być wniesione przez finansowy organ dochodzenia, a co za tym idzie — nie może być zawarty w akcie oskarżenia. Nadto ustawodawca wprost powołuje się na dołączenie wniosku do aktu oskarżenia. Konstrukcja ta przesądza jednocześnie o tym, że wniosek nie może być złożony po skierowaniu aktu oskarżenia do sądu czy też ustnie na rozprawie w trakcie toczącego się postępowania, co stanowi swoistą konsekwencję tego, że podmiot obowiązany do zwrotu posiada w trakcie postępowania karnego określone uprawnienia i status, których nabywa z momentem złożenia wniosku i aktu oskarżenia do sądu.

Zgodnie z art. 416 k.p.k., w razie skazania oskarżonego sąd, uwzględniając wniosek prokuratora, zobowiązuje w wyroku podmiot, który uzyskał korzyść majątkową, do jej zwrotu w całości lub w części na rzecz Skarbu Państwa. Uniewinniając oskarżonego albo skazując go

⁶ T. Grzegorzczak, *Nowa kodyfikacja karna. Kodeks karny skarbowy. Tytuł II i III. Krótkie komentarze*, Warszawa 2000, z. 29, s. 168.

za przestępstwo, które takiej korzyści nie przyniosło, lub umarzając postępowanie, sąd pozostawia wniosek prokuratora bez rozpoznania. Bez znaczenia pozostaje, w jakim trybie postępowanie jest prowadzone.

Podmiot zobowiązany do zwrotu uzyskanej korzyści występuje w procesie karnym na etapie postępowania sądowego. Ustawodawca nie przyznaje mu statusu strony, lecz tylko poszczególne uprawnienia dla urealnienia obrony jego praw. Podmiot ten jest *quasi*-stroną w trakcie postępowania sądowego, natomiast podczas toczącego się postępowania przygotowawczego może pojawić się jedynie jako osoba niebędąca stroną dochodzenia lub śledztwa. Prawo odmowy zeznań przysługuje podmiotowi wyłącznie przed sądem (art. 416 § 3 k.p.k.). Łączy się ono z obowiązkiem przesłuchania podmiotu przed sądem do czasu zakończenia przewodu sądowego. W przypadku, gdy podmiotem nie jest osoba fizyczna, przesłuchiwanym w charakterze świadka jest osoba reprezentująca daną osobę prawną lub jednostkę organizacyjną. Sąd nie może zrezygnować z przesłuchania podmiotu, który jako pierwszy uzyskał korzyść majątkową bez względu na późniejsze przekształcenia własnościowe⁷.

Przesłuchanie podmiotu w toku rozprawy w charakterze świadka odbywa się bez żadnych ograniczeń. Jednak skorzystanie przez podmiot z prawa odmowy zeznań, przyznanego odrębnie, poza regulacją wskazaną w art. 182 k.p.k., pociąga za sobą niemożność potraktowania ich jako dowodu czy też odtworzenia zeznań złożonych przez ten podmiot w postępowaniu przygotowawczym. Powyższy zakaz obejmuje okoliczności, od których zależy odpowiedzialność określona w art. 24 § 5 k.k.s., chociażby co do powiązań podmiotu ze sprawcą czynu, wielkości czy wykorzystania uzyskanej korzyści⁸, mające, jak nietrudno zauważyć, bezpośredni wpływ na określenie odpowiedzialności podmiotu.

W następstwie złożonego przez prokuratora wniosku podmiot uzyskuje szereg uprawnień:

- prawo zawiadomienia o terminie rozprawy,
- prawo uczestniczenia w całej rozprawie, chyba że sąd uzna jego obecność za obowiązkową,
- prawo do bezpłatnego korzystania z pomocy tłumacza,

⁷ J. Grajewski, L.K. Paprzycki, S. Steinborn, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Kraków 2006, s. 1168–1172.

⁸ T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Kraków 2005, s. 1018.

- prawo do korzystania przed sądem z pomocy profesjonalnego pełnomocnika,
- prawo zaskarżenia orzeczenia w całości, w części lub zaskarżenia samego uzasadnienia,
- uprawnienie do występowania w ramach głosów stron,
- prawo do występowania z wnioskami dowodowymi,
- prawo do zadawania pytań osobom przesłuchiwanym przez sąd,
- prawo przeglądania akt sprawy.

Odpowiednie stosowanie do podmiotu, który uzyskał korzyść majątkową, przepisów dotyczących oskarżonego oraz dotyczących pełnomocnika osoby niebędącej stroną uzasadnia to, że w tym postępowaniu rozstrzygane są kwestie mające wpływ na interesy majątkowe podmiotu. Zakres orzekania sądu powoduje sytuację, w której podmiot uzyskuje w tym procesie pozycję zbliżoną do strony, co więcej — nawet pozycję zbliżoną do oskarżonego⁹. Mimo to korzysta jednak z pełnomocnika, nie obrońcy, zaś jego ustanowienie nie powinno stanowić przedmiotu oceny sądu w zakresie tego, czy wymaga tego interes podmiotu¹⁰. Warto zwrócić uwagę na status podmiotu zobowiązanego do zwrotu korzyści, będącego uczestnikiem postępowania karnego. Zaznaczyć w tym miejscu należy, że ustawa procesowa nie przyznaje podmiotowi statusu strony. Jest to o tyle istotne, o ile wobec tego podmiotu w trakcie toczącego się procesu przeciwko osobie fizycznej zostanie wydane orzeczenie określające zobowiązanie do zwrotu korzyści majątkowej. Uprawnienia procesowe podmiotu zostały uregulowane w sposób niepełny. Ograniczono je do odesłań zawartych w art. 416 § 3 i 4 k.p.k. Z takiego unormowania nie wynika, aby przyznany zakres uprawnień był wystarczający do niezbędnej i pełnej obrony interesów podmiotu¹¹. Instytucja ta nie zapewnia skutecznej obrony w toku całego procesu, nie przewidując nawet udziału podmiotu na etapie postępowania przygotowawczego.

Zobowiązanie do zwrotu korzyści majątkowej osiągniętej przez inną osobę stanowi wyraz ewoluujących form popełniania przestępstwa

⁹ J. Grajewski, L.K. Paprzycki, S. Steinborn, *Kodeks...*, s. 1171–1172.

¹⁰ H. Skwarczyński, *Odpowiedzialność podmiotów zbiorowych za przestępstwa skarbowe*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2003, nr 4, s. 56–59.

¹¹ W. Daszkiewicz, *Konstytucja RP a prawo do sądu*, „Przegląd Legislacyjny” 1997, nr 3, s. 102–103.

i dążenia ustawodawcy do wyeliminowania negatywnych jego skutków oraz osiągania jakichkolwiek owoców uzyskiwanych w wyniku popełnionego czynu karnoskarbowego. Instytucja ta stanowi zarówno środek karny, o czym przesądza jej systemowe uregulowanie w kodeksie karnym skarbowym, jak i jej istotę, przejawiającą się w przesłankach orzekania czy też uregulowania w prawie karnym skarbowym. Niezbędnym warunkiem zaktualizowania się tej odpowiedzialności jest wykazanie swoistej relacji, związku łączącego skazanego w postępowaniu karnym i podmiot obowiązany do zwrotu. Ustawodawca karnoskarbowy podkreślił w ten sposób konieczność pozbawienia jakichkolwiek korzyści podmiotu do nich nieuprawnionego. Pomimo braku wskazania w art. 24 § 5 k.k.s. podmiotów, które mogą być objęte tym obowiązkiem, oraz jednocześnie poprzez umiejscowienie omawianej regulacji w ramach odpowiedzialności posiłkowej przyjęto, że chodzi o taki sam podmiot jak w przypadku odpowiedzialności posiłkowej. Konstrukcję taką oceniać można zarówno pozytywnie, jak i negatywnie. Zważyć bowiem należy, że może prowadzić do nieuprawnionej selekcji podmiotowej, ale też ułatwić wykazanie konstytutywnej więzi między zobowiązanym a sprawcą czynu karnoskarbowego. Analiza instytucji z art. 24 § 5 k.k.s. przez pryzmat art. 52 k.k. pozwala na uwypuklenie publicznoprawnej funkcji obowiązku zwrotu w prawie karnym skarbowym. Jej główny cel w tej części systemu prawa karnego, jak i założenia pozwalają wskazać, że instytucja ta służy pozbawianiu kogokolwiek korzyści uzyskanych z czynu zabronionego i jednocześnie uświadamia społeczeństwu nieopłacalność ich posiadania. Nie bez znaczenia pozostaje, że w doktrynie podkreśla się, iż orzeczenie tego środka karnego, na podstawie k.k.s., służy ochronie interesu ekonomicznego państwa, naruszonego w następstwie popełnienia czynu zabronionego. Ustawodawca kodeksem karnoskarbowym wyposaża bowiem instytucje finansowe dochodzenia w instrument wnioskowy i tym samym pozwala oceniać popełnienie czynu karalnego na gruncie k.k.s. na szerszej płaszczyźnie. Podmioty publicznoprawne obsługujące obrót skarbowy z całą pewnością periodycznie dokonują ustaleń przepływów bezprawnie uzyskanych korzyści, co pozwala im w sposób komplementarny podejmować kroki zmierzające do unicestwienia czy też ograniczenia działań pozostających w sprzeczności z prawem. Wobec powyższego pozytywnie oceniać nale-

ży konstrukcję normatywnego kręgu wnioskodawców współpracujących z prokuratorem, którzy mogą inicjować rozpoznanie wniosku. Określenie zakresu definicji kluczowych pojęć, jak korzyść majątkowa i jej równowartość w kodeksie karnym skarbowym, została w pełni recypowana z k.k. i — jak słusznie wskazano — wywołuje te same wątpliwości, zarówno na płaszczyźnie doktrynalnej, jak i orzeczniczej. Ustawodawca karnoskarbowy, zbieżnie do karnego, nie uniknął — pomimo pozytywnego kierunku — wątpliwych rozwiązań. Nadal aktualne pozostają braki ustawodawcze wskazane w k.k. w zakresie problemu wykazania osiągnięcia korzyści majątkowej czy też jej ujawnienia. Obowiązek zwrotu korzyści majątkowej stanowi w kodeksie karnym skarbowym istotny instrument walki z przestępczością. Z całą pewnością koniecznym krokiem jest jednoznaczne zakwalifikowanie go do katalogu środków karnych, z którym wykazuje najściślejsze powiązanie. Nadto należy również mieć na uwadze niejednoznaczne uprawnienia procesowe podmiotu obowiązującego do zwrotu, które również rodzą liczne wątpliwości i wymagają skatalogizowania. Rozważenie podnoszonych w tym obszarze wątpliwości z całą pewnością pozwoli na stworzenie racjonalnego instrumentu polityki karnej.

Reimbursement of financial benefit derived from a tax offense of another person in the Fiscal Penal Code

Summary

The article presents the problem of reimbursement of financial benefit derived from a tax offense of another person in the Fiscal Penal Code. It examines the conditions for the application of financial benefits return in the Fiscal Penal Code but also comparison with the regulation included in the Penal Code. The article takes into account positive developments as well as contains criticism relating to certain solutions. As a result, presented considerations point to the need to fill the normative gaps in such a way that the forfeiture of financial benefits could be a rational instrument of a fiscal penal policy.

Keywords: financial benefit, reimbursement of financial gain.